

HONORÉ DE BALZAC
ILUZII
PIERDUTE

TRADUCERE DIN LIMBA FRANCEZĂ
DINU ALBULESCU

PARTEA ÎNTÂI CEI DOI POEȚI

Pe vremea când începe povestirea de față, nici presa lui Stanhope, nici sulurile de distribuit cerneală nu funcționau încă în micile tipografii din provincie. Deși specialitatea sa îl ținea în legătură cu tipografiile din Paris, orașul Angoulême se slujea tot de teascuri de lemn – de unde vine expresia *gem teascurile*, astăzi fără aplicație. Tipografiile înapoiate de acolo foloseau încă șomoioagele de piele date cu cerneală, cu care unul dintre presari tampona caracterele. Placa mobilă, unde se așază *forma* plină de litere, peste care se aplică apoi coala de hârtie, era tot de piatră și îndreptătea denumirea de *marmură*. Rapidele prese mecanice de azi ne-au făcut să dăm până într-atâta uitării acest mecanism, căruia îi datorăm – cu toate cusururile lui – minunatele cărți ale editorilor Elzevir, Plantin, Aldi și Didot, încât suntem nevoiți a folosi și noi denumirile vechilor unelte cărora Jérôme-Nicolas Séchard le purta o dragoste superstițioasă, deoarece își au rolul lor în această lungă și – poate – neînsemnată povestire.

Acest Séchard, pe vremuri, făcuse parte din breasla tescuiitorilor sau presărilor, cărora zețarii le zic *urși*. Mișcările de du-te-vino, întrucâtva asemănătoare cu ale urșilor în cușcă, și pe care le fac presării umblând de la cerneală la presă și de la presă la cerneală, le-au atras de bună seamă această poreclă. La rândul lor, *urșii* le-au zis zețarilor *maimuțe*, din pricina veșniciei indeletniciri a acestora de a scotoci prin cele o sută cincizeci și

două de căsuțe spre a-și lua literele de care au nevoie. Prăpădul din 1793 îl găsește pe Séchard în vârstă de aproape cincizeci de ani și însurat. Astfel că, fiind și în vârstă și căsătorit, scăpă de mobilizarea cea mare la care fură supuși mai toți lucrătorii. Bătrânul tescuitor se trezi singur în tipografia al cărei patron – sau *fraierul*, cum i se mai zice – murise tocmai atunci, lăsând o văduvă fără copii. Întreprinderea se văzu amenințată de o apropiată ruină: ursul, rămas singur, nu era în stare să se preschimbe în maimuță, deoarece, tipograf fiind, nu știuse vreodată nici să scrie, nici să citească. Fără a ține seama de acest lucru, un reprezentant al poporului, grăbit să răspândească faimoasele decrete ale Convențiunii, îl investise pe tescuitor cu brevetul de meșter-tipograf, rechiziționându-i totodată și tipografia. După ce primi brevetul cel primejdios, cetățeanul Séchard o despăgubi pe văduva patronului său aducându-i economiile neveste-sii, cu care plăti la jumătate de preț utilajul tipografiei. Până aici fusese ușor. Acuma însă, trebuia să tipărească fără greșală și fără întârziere decretele republicane. În această grea situație, Jérôme-Nicolas Séchard avu norocul să dea peste un nobil marsiliez care nu voia nici să emigreze ca să nu-și piardă moșiile, nici să iasă la lumină ca să nu-și piardă capul, și care nu-și putea câștiga pâinea decât găsindu-și vreo îndeletnicire. Domnul conte de Maucombe îmbracă așadar sărăcăciosul halat al unui șef de atelier de provincie; culese, citi și corectă el însuși decretele care prevedeau pedeapsa cu moartea pentru cetățenii care-i ascundeau pe nobili. *Ursul*, ajuns *fraier*, le tipărea și le dădea la afișat; și amândoi scăpară teferi și nevătămați. În 1795, după ce trecu vârtejul Terorii, Nicolas Séchard fu silit să-și caute un alt factotum, care să-i fie zețar, corector și șef de atelier. Un abate, ajuns mai pe urmă episcop sub Restaurație și care refuza pe atunci să presteze jurământul, îl înlocui pe contele de Maucombe până în ziua în care primul consul restabili religia catolică. Contele și episcopul se întâlniră mai târziu pe aceeași bancă în Camera pairilor. Dacă în 1802 Jérôme-Nicolas Séchard nu știa să citească și să scrie mai bine decât în 1793, strânsese în schimb destui bănișori ca să-și poată plăti un șef de

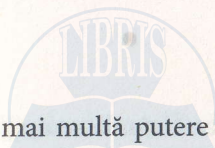
atelier. Fostul breslaș, atât de nepăsător altădată față de viitorul lui, ajunsese acum foarte temut de *maimuțele și urșii* săi. Zgârcenia începe de unde încetează sărăcia. În ziua în care fostul presar întrevăzu posibilitatea de a face avere, interesul trezi în el o agerime negustorească lacomă, bănuitoare și pătrunzătoare. Cu practica lui îndelungată, îi dădea mâna să ia în derâdere teoria. Ajunsese să aprecieze din ochi prețul unei pagini sau al unei coli, după soiul de caractere folosite. Le explica clienților săi, care nu se pricepeau în ale tipografiei, că literele *aldine* costau mai scump decât cele *de rând*; iar când era vorba de cele *de rând*, spunea că erau mai greu de mânuit. Nepricepând nimic din munca tipografică numită cules, îi era atât de teamă să nu se înșele, încât nu încheia niciodată decât învoielile în care el avea partea leului. Dacă zețarii lucrau cu ora, nu-i slăbea o clipă din ochi. Cum afla de vreun fabricant de hârtie strămtorat, îi cumpăra marfa pe nimica toată și o băga în magazia lui. Astfel că, încă de pe atunci, pusese mâna și pe casa în care era adăpostită tipografia din vremi imemoriale. Avu parte de tot soiul de noroace: rămase văduv și nu avu decât un fiu; îl dădu la liceul din oraș, nu atât ca să-l scoată învățat, cât ca să-și pregătească un urmaș; se purta aspru ca să prelungească durata autorității părintești asupra lui. De aceea, în zilele libere, îl puneă să stea la casă, spunându-i că trebuie să învețe cum se câștigă banul, spre a putea la rândul-i, odată și odată, să-l răsplătească pe sârmanu-i părinte, care se strămtora ca să-l crească pe el. La plecarea abatelui, Séchard îl numi șef de atelier pe unul dintre cei patru zețari pe care viitorul episcop i-l recomandase a fi cel mai cinstit și mai destoinic. În felul acesta, omul nostru putea să se descurce până în momentul când fiul său avea să preia conducerea întreprinderii, care urma a se mări trecând în mâini mai tinere și mai pricepute. David Séchard fu un elev strălucit la liceul din Angoulême. Deși era un *urs* care făcuse avere fără învățătură și fără educație și disprețuia nespun știința, bătrânul Séchard își trimise fiul la Paris pentru studii mai înalte în ale tipografiei; însă îl povățui atât de stăruitor să adune bani mulți într-un loc căruia el îi zicea „raiul lucrătorilor“, atrăgându-i atenția să nu se

bizuire pe punga lui tătăne-său, încât desigur că socotea șederea fiului său în țara înțelepciunii drept un mijloc de a-și atinge țelul vieții. Învățând meseria, David își desăvârșise în același timp și educația la Paris. Șeful de atelier de la tipografia Didot ajunsese astfel un savant. Către sfârșitul anului 1819, David Séchard părăsi Parisul fără a-l fi costat nici un ban pe taică-său, care îl chema înapoi ca să-i predea conducerea afacerilor.

Tipografia lui Nicolas Séchard scotea pe atunci singurul ziar de anunțuri judiciare existent în acel departament, deținând totodată și exclusivitatea lucrărilor prefecturii și ale episcopiei, trei surse strașnice de venituri pentru un om tânăr și întreprinzător.

Chiar în vremea aceea, frații Cointet, fabricanți de hârtie, cumpăraseră de la prefectura din Angoulême cel de-al doilea brevet de tipograf. Bătrânul Séchard se complăcuse până atunci într-o desăvârșită inactivitate, fiind ajutat la aceasta și de crizele militare care, în timpul imperiului, înăbușiseră orice avânt industrial. Aceasta fusese pricina pentru care nu pusese el mâna pe brevet. Zgârcenia lui deveni însă una dintre cauzele ce duseră de râpă vechea tipografie. Aflând vestea, bătrânul Séchard se bucură că lupta ce avea să izbucnească între întreprinderea lui și frații Cointet urma să fie dusă de fiul său, nu de el. „Pe mine m-ar fi răpus“, își zise el; „însă un tânăr crescut la domnia Didot o s-o scoată la capăt.“ Septuagenarul tânjea după vremea când avea să trăiască fără nici o bătaie de cap.

Dacă în arta tipografică înaltă avea puține cunoștințe, trecea în schimb drept foarte priceput într-o artă pe care lucrătorii au botezat-o cu haz *bețiografie*, artă prea-prețuită de divinul autor al lui *Pantagruel*, dar a cărei cultivare, cu atâta înverșunare urmărită de societățile zise *de temperanță*, e din zi în zi mai părăsită. Jérôme-Nicolas Séchard, credincios sorții pe care i-o hărăzise numele, era înzestrat cu o sete nepotolită. Nevastă-sa îngrădise cât și cum putuse această patimă pentru strugurele tescuit, înclinare atât de firească la urși, încât domnul de Chateaubriand a remarcat-o până și la adevărații urși din America; dar filosofii au observat că obiceiurile din tinerețe revin cu

mai multă putere la bătrânețe. Séchard confirma această lege morală: cu cât îmbătrânea, cu atât îi plăcea mai mult băutura. Patima îi lăsa pe chipul lui de urs semne care îi dădeau o înfățișare originală: nasul luase mărimea și forma unui A majuscul de corpul tipografic maxim, obrazii brăzdați de vine semănau cu unele frunze de vită pline de umflături vinete ori vișinii, și adesea albe la mijloc; părea o trufă uriașă înfășurată în vițe de toamnă. Ascunși sub două sprâncene groase ca două tufișuri încercate de zăpadă, ochii mici, cenușii, în care strălucea viclenia zgârceniei ce ucidea totul în el, până și dragostea părintească, își păstrau chiar și la beție istețimea. Capul pleșuv, dar pe de lături cu păr, cărunt și creț încă, îți amintea de călugării cordelieri din *Povestirile* lui La Fontaine. Era scurt și pântecos ca un opaiț de pe vremuri care consumă mai mult untdelemn decât fitil; căci excesele de orice soi împing trupul pe calea spre care e predispus din naștere: ca și învățătura multă, beția îl îngrașă pe cel gras și îl slăbește pe cel slab. Jérôme-Nicolas Séchard purta de treizeci de ani faimosul tricorn municipal care se mai întâlnește încă, în unele provincii, pe capul toboșarului de la primărie. Își punea vestă și pantaloni de catifea verzuie. În sfârșit, mai avea o veche redingotă cafenie, ciorapi pestriți de bumbac și pantofi cu cataramă de argint. Costumul acesta care, sub haina de burghes, îl mai trăda încă pe vechiul lucrător, se potrivea atât de bine cu viciile și obiceiurile lui, îi înfățișa atât de limpede viața, încât ai fi zis că omul nostru se născuse gata înveșmântat; nici nu ți l-ai fi putut închipui fără aceste straie, după cum nu-ți poți închipui o ceapă fără foile ei. Dacă de multă vreme bătrânul tipograf n-ar fi dat destule dovezi de oarba-i lăcomie, retragerea sa din afaceri ar fi de ajuns ca să-i zugrăvească firea. În ciuda cunoștințelor cu care fiu-său urma să vină de la renumita școală a tipografiei Didot, el își propuse să facă tocmai cu acest fecior afacerea strașnică pe care o plănuia de mult. Dacă tatăl urma să facă o afacere bună, fiul trebuia să facă una proastă; căci, pentru omul nostru, în afaceri, nu exista nici fiu, nici tată. Dacă la început văzu în David pe singurul său copil, mai târziu văzu în el doar un cumpărător ca oricare altul, ale cărui interese

erau potrivnice alor sale: ca vânzător, el voia să vândă scump, iar David urma să cumpere ieftin; fiul devenea deci un dușman ce trebuia învins. Această schimbare a sentimentului în interes personal, de obicei înceată, întortocheată și tăinuită la oame-nii binecrescuți, fu rapidă și fățișă la bătrânul *urs*, care dovedi cât era de tare *bețiografia* vicleană față de tipografia învățată în școli. La sosirea feciorului, bătrânul îi arătă dragostea negustorească pe care o au cei șireți față de aceia pe care vor să-i înșele: se purtă cu el ca un îndrăgostit cu iubita sa; îi dădu brațul, îi spuse pe unde să calce ca să nu se umple de noroi; pusese să i se încălzească patul, să i se facă focul, să i se pregătească cina. A doua zi, la o masă bogată, după ce încercase să-l amețească dându-i să bea, Jérôme-Nicolas Séchard, cherchelit zdravăn, îi trase un: „*Hai să vorbim și de afaceri!*“, rostit printre neînțelegere sughițuri, încât David îl rugă să lase afacerile pe a doua zi. Bătrânul *urs* se pricepea prea bine să tragă folos și de pe urma beției, ca să se retragă dintr-o bătălie pregătită de atâta vreme. De altminteri, după ce umblase cincizeci de ani „cu ghiuleaua de picioare“ – cum zicea el –, nu voia s-o mai tragă nici măcar un ceas. A doua zi, fiu-său avea să fie negreșit *fraierul*.

Aici, poate, e necesar să spunem câteva vorbe și despre întreprindere. Tipografia, situată la colțul străzii Beaulieu cu piața du Mûrier, fusese instalată acolo spre sfârșitul domniei lui Ludovic al XIV-lea. De aceea, de multă vreme, tot ce se afla acolo fusese hărăzit numai exploatării acelei industrii. Parterul alcătuia o singură mare încăpere, luminată prin două geamlăcuri, unul dând spre stradă, iar celălalt spre o curte interioară. La biroul patronului se putea ajunge și pe o alee. Dar, în provincie, lucrul într-o tipografie e totdeauna obiectul unei curiozități atât de vii, încât clienții preferau să intre pe ușa cu geamuri de lângă vitrina de la stradă, deși erau nevoiți să coboare câteva trepte, atelierul aflându-se sub nivelul străzii. Curioșii, cu gura căscată, nu luau seama la neajunsurile trecerii prin strâmtorile atelierului. Dacă se uitau la colile întinse ca niște leagăne pe frânghiile prinse de grinzi, se ciocneau de șirurile de *regaluri* cu litere, sau